

Hunkerend naar avontuur en romantiek

Regisseur Ivo van Hove stortte zich op 'De Kruistochten' van Alan Ayckbourn. Resultaat: een smaakvolle, pittige én milde theatermaaltijd.

DE KRUISTOCHTEN

Tekst: Alan Ayckbourn

Regie: Ivo van Hove

Vertaling: Janine Brogt

Gezelschap: Toneelgroep Amsterdam

Acteurs: Roeland Fernhout, Fred Goessens, Hans Kesting, Hilde van Mieghem, Karina Smulders, Johanna ter Steege

Scenografie: Jan Versweyveld

Geluidsontwerp: Richard Janssen en Bram de Sutter

Kostuumontwerp: An D'Huys

Videoconcept: Erik Lint

Dramaturgie: Bram de Sutter

Coproductie: Toneelgroep Amsterdam en Holland Festival

DOOR HANA BOBKOVA

Als geen ander combineert Alan Ayckbourn (1939) in zijn tahrjke toneelstukken amusement met serieuze inhoud. De vergelijking met de tragikomедies van Tsjechov of de komedies van Molière gaat misschien net te ver, maar de spiegel die deze gevierde schrijver zijn tijdgenoten voorhoudt, toont beslist de waarheid. Het bestaan van zijn personages is over het algemeen keurig en toch, zoals in *De kruistochten*, onlangs in het Holland Festival, hunkeren ze naar avontuur, romantiek en geluk. Af en toe gooien hun drijfveren hun levens in de war. Als Hans Kesting in de rol van Norman aan het eind van de voorstelling het publiek vraagt of er iemand misschien zijn avontuur met hem wil delen, kennen de toeschouwers hem zo door en door en weten zij dat het stuk opnieuw kan beginnen.

Maar helaas, de tijd is op: vijf uur lang woonde het publiek drie delen bij, eigenlijk drie stukken waarin de gebeurtenissen op drie verschillende plekken worden gevolgd. De vertaling van de oorspronkelijke titel, *The Norman Conquests*, is treffend, omdat de kruistochten ook kunnen slaan op het functioneren van mensen in hun relaties, op wat al bij Ibsen 'de politiek van het familieleven' werd genoemd. In *De kruistochten* gaat het om drie koppels waarvan één in spe. De herkenbaarheid van de personages is groot, hun keurigheid blijft bij Ayckbourn én in de encenering in tact, maar juist dat geeft aan het geheel een zweem van triestheid. Prachtige komische crescendo's, waarbij de ogen met moeite droog blijven, worden opgevolgd door stiltes die diep in de wonden snijden van het anders zo gezellige samenzijn. Heeft het verworven inzicht consequenties voor het verdere bestaan? Nee, alles blijft bij het oude.

Ouderlijk huis

Die verhalen komen bij elkaar zoals de personages in het ouderlijk huis. Daar is Norman, die met Annet, de zuster van zijn vrouw Ruth, het weekend ergens in een hotelletje in Katwijk beoogt door te brengen. Maar de zee waarop Annet, gewoonlijk gekluisterd aan het huis waar zij voor de moeder zorgt, zich verheugde, bereiken zij niet. Uiteindelijk fungeert als plaats van bestemming een uiterst prozaïsch woonkamertapijt. Daar is ook Tom, een regelmatige gast in het huis, in de rol van dierenarts voor de zieke kat. Hij komt over Annets vermeende slippertje te weten en wordt geplaagd door jaloezie. Daar is Rik met zijn vrouw Sarah aanwezig, en zij zorgt ervoor

dat het hele avontuur niet doorgaat.

De tijdstippen en plaatsen van de gebeurtenissen zijn in wezen abstract: het toneel is de speelplek, een bakstenen muur is zichtbaar. De tijden worden weergegeven door middel van een lichtkrant op de wand van een multifunctioneel kubusje, met tulpen achter een raampje en een kat op het dak. Een keuken, woonkamer, tuin? Op de vloer, waar gegeten, geconverseerd en gevreeën wordt, heerst de steeds prettiger ogende chaos van een stilleven: er liggen bestek, beschoot, brood, bekers, borden... Er vindt het diner plaats, tijdens welke de vlammen van onderhuidse irritaties, versleten patronen en pesterijtjes steeds oplaaien en geblust worden met popsongs. Er wordt een gezelschapsspelletje als een vuur-

werk van gefrustreerde emoties ontstoken, dat smeulende as en oplaaierende vuurtjes achterlaat. De finale is geen catastrofe, wel een werkelijk fatale botsing.

Een schitterende bron van het komische wordt aangeboord op de momenten waarop het uiterlijk en het gedrag van de personages niet met de gegevens van de rol stroken en dus met de voorstelling die zich de toeschouwer op basis van deze gegevens maakt. Is de Norman van Hans Kesting een vrouwenveroveraar, een onverbetterlijke Don Juan? Met een licht gebogen hoofd en een luid klinkende stem, zo weinig geraffineerd en elegant, charmeert hij als een allerminst gladder maar juist sukkelige romanticus, die zijn grootste verovering begaat in T-shirt, korte broek en met

een voetbal onder de arm. Zijn vrouw Ruth, die vooral uitblinkt in intellect en ook in de emotionele kwesties vooral haar hersens gebruikt, zou boven zijn ontrouw staan. Uiteindelijk blijkt ze kwetsbaarder dan een kind, meer nog dan hij, die in zijn eeuwige jeugd is blijven steken. Jammer dat Johanna ter Steege in haar spel te weinig de ijdelheid en frustratie van Ruth benut. De tweede vrouw, de moederlijke en dominante Sarah van Hilde van Mieghem, die thuis de zorg draagt voor drie kinderen, waarvan er een haar echtgenoot is, komt nogal eenzijdig over, maar zij fleurt met hysterie haar uiterst consciëntieuze en gewetensvolle gedrag op. Over haar man Rik (Fred Goessens) zou het te simpel zijn te zeggen dat hij een kind is gebleven; hij paart de alom aanwezige behoefte om met iets te spelen en spelletjes te bedenken aan het inzicht hoe hij met handen en voeten tot het eind van zijn leven aan zijn vrouw is gebonden. Hij is een uitvinder, een hobbyist, die de

ingewikkeldste ideeën in een gezelschapsspelletje omzet. Als voor zijn spel dozen op de vloer worden verspreid, vertrapt hij ze, strijdend voor zijn nimmer te halen gelijk.

Onverwacht duikt de regisseur naar de symbolische diepte van de Jungiaanse bodem. Het is niet zomaar dat de spelers tijdens een intermezzo hun kleren wisselen: Rik loopt in de rode japon van zijn vrouw en zij in zijn uitdossing. Het vrouwelijke is in de man aanwezig en het mannelijke in de vrouw, maar gewoonlijk krijgen die in het dagelijkse bestaan weinig tot geen ruimte, omdat de mensen zich aan hun rol in het leven aanpassen of datgene niet laten zien wat hun ideale zelfbeeld zou kunnen verstoren.

Het gaat in *De kruistochten* niet om levensgetrouwe herkenbaarheid en geloofwaardigheid, maar om alle nuances van het komediespel. De personages worden als door een vitale wanhoop voortgedreven. Keuzes hebben ze al gemaakt. Misschien is een jonge vrouw die steeds in de gaten houdt wanneer haar moeder pillen moet krijgen, niet een doorsnee geval. Maar dat de blonde, aantrek-

kelijke Ruth van Karina Smulders, zo vrij, ongeremd en temperamentvol in haar gedrag, juist valt op de nogal verlegen en in zichzelf gekeerde dierenarts van Roeland Fernhout, lijkt volstrekt logisch. Hij incasseert veel, maar dan steekt hij zijn hoofd uit het mini-raampje en schreeuwt zo luid dat het zijn weerga niet heeft. Die twee horen ergens bij elkaar, maar de moeizame weg van communicatie wordt hier extra in de schijnwerpers gezet. Immers, hij kan alleen de zieke kat aaien.

Regisseur Ivo van Hove bereidde deze smaakvolle, pittige én milde maaltijd met een zuidelijk tintje en een zekere overvloed, ondanks dat er slechts een groen blaadje wordt gegeten. Lustgevoelens en lichtheid wisselen elkaar af.

Alleen een volstrekt humorloze zwartkijker trekt zich terug in zijn schulp, verschrikt mischien omdat het podium, dat drie rijen vooruitgeschoven is, te dichtbij komt en de acteurs hun uitvlucht bij de eerste loge zoeken. Zij integreren hun persoonlijkheden in hun rollen. Zij scheppen geen typetjes en hoewel zij de typen laten doorschemeren, zijn ze vooral levende mensen die contact met elkaar en met het publiek zoeken. Ze maken de personages interessant in hun oermenselijke streven en gevoelens, in hun — hoe klein dat ook mag zijn — verlangen naar geluk. Ze werpen verbaasde blikken, ze schreeuwen en huilen wanhopig en té wanhopig, ze omhelzen en troosten elkaar nadat zij zich belachelijk hebben gemaakt. Een derde oog van een alom aanwezige camera nam ze vanuit de hoogte van de theatrale hemel op en de toeschouwer ziet na elke scène op een groot videoscherm de bewegende beelden als een compositie van kleuren en lichaamsvormen. Hij kan fragmenten van de verhalen volgen, maar die hebben hun levensgehalte dan al verloren en zijn verworpen tot een kunstwerk. Deze prachtige komedie reduceert het amusement niet tot lolligheid en onbenulligheid maar wendt zich tot de toeschouwer met alle kracht die het theater heeft.